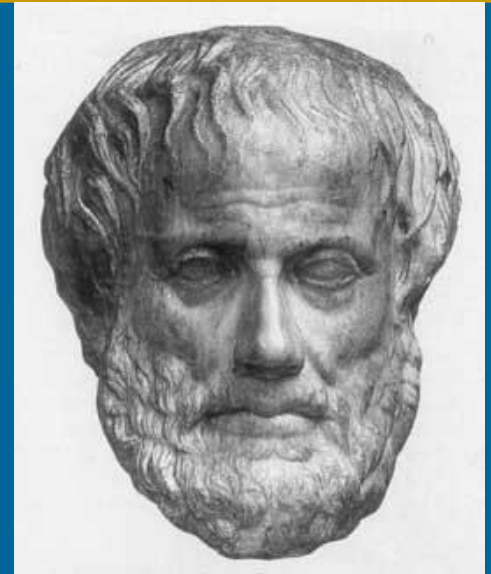
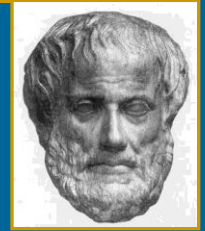

ARISTOTEL

383 – 322. g. p.n.e.

Podela znanja

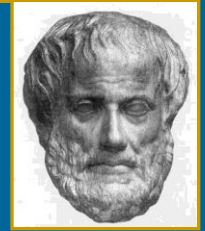
Podela znanja se vrši prema predmetu:

TEORIJSKE NAUKE (FILOZOFIJE)

njihovi principi se nalaze u predmetu

- **prva filozofija** (teologija, kasnije: metafizika) proučava prva počela i uzroke, odnosno biće kao biće
- **fizika** (druga filozofija) uključuje astronomiju proučava prirodna bića, odnosno pokretnu materiju
- **matematika** proučava nepokretnu formu, odnosno broj

Podela znanja

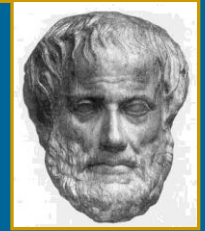

PRAKTIČKE NAUKE

Njihovi principi se nalaze delom u delatniku, a delom u predmetu.

- **etika** se bavi pojedincem
- **ekonomika** se bavi porodicom
- **politika** se bavi državom i pitanjima:
 - ustavotvornim
 - rukovodstvenim (savetodavnim i pravosudnim)
- Uključuju i volju (poriv ili žudnju) i odnose se na ljude.
- Njihov predmet je promenljivo bivstvo što je u potencijalnosti, te se ova znanja odnose na nešto *buduće*.
- Način saznanja praktičkog delanja nisu naučivi, jer zavise od posebnosti konkretne situacije, te se kroz niz situacija izgrađuju.

Podela znanja

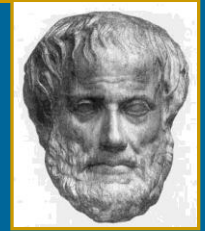

POIETIČKE NAUKE

Njihovi principi se nalaze u tvoritelju.

- **umetnosti**
- **zanati**
- **veštine** (građevinarstvo, lekarstvo, retorika, gramatika)
- Predmet su im promenljiva bivstva što su u potencijalnosti, a odnose se na nešto buduće.
- Tvorba se odnosi na stvari.
- Načini saznanja su naučivi, jer je reč o veštinama.

Podela znanja

Podela znanja se vrši prema predmetu:

TEORIJSKE NAUKE (FILOZOFIJE) (čiji se principi nalaze u predmetu):

- **prva filozofija** (teologija, kasnije: metafizika) proučava prva počela i uzroke, odnosno biće kao biće
- **fizika** (druga filozofija) uključuje astronomiju proučava prirodna bića, odnosno pokretnu materiju
- **matematika** proučava nepokretnu formu, odnosno broj

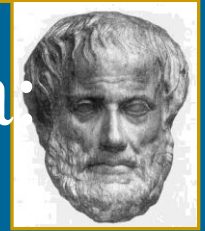
PRAKTIČKE NAUKE (čiji se principi nalaze delom u delatniku, a delom u predmetu):

- **etika** se bavi pojedincem
- **ekonomika** se bavi porodicom
- **politika** se bavi državom i pitanjima:
 - ustavotvornim
 - rukovodstvenim (savetodavnim i pravosudnim)

POIETIČKE NAUKE (čiji se principi nalaze u tvoritelju):

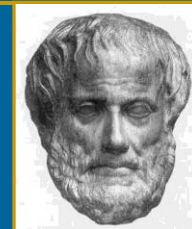
- **umetnosti**
- **zanati**
- **veštine** (građevinarstvo, lekarstvo, retorika, gramatika)

Aristotelova podela nije obuhvatila:

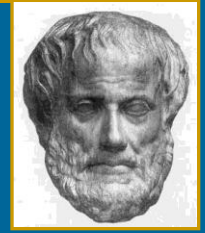

- # **Logiku** (oruđe ispravnog mišljenja, forma a ne sadržaj)
 - Zakoni i oblici ljudskog mišljenja i procesi formiranja pojmova, sudova i zaključaka
- # **Gnoseologiju ili teoriju saznanja** (novovekovno razvrgavanje jedinstva Sub. i Ob.)
 - Priroda i mogućnost saznanja; odnos znanja i realnosti; pretpostavke saznanja; kriterijumi istinitosti (razlika u odnosu na fiziologiju i psihologiju)
- # **Estetika** (bit, ciljevi i smisao umetnosti; uslovi i kriterijumi estetskog stvaranja, doživljavanja i vrednovanja)
- # **Filozofiju nauke, filozofiju religije, filozofiju istorije, filozofiju prava** i dr.

Podela duše i vrlina

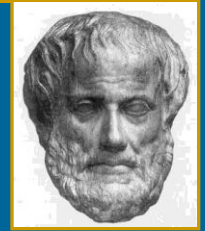

Etika

- **Etička vrlina** je:
 - **odabiračka naklonost volje** (individualna – slobodna odgovornost)
 - **koja se drži sredine podesne za sopstvenu prirodu** (mera određuje vrlinu u odnosu na porok)
 - **a koja je određena razmišljanjem razumnog čoveka** (univerzalnost kriterijuma)
- **Vrlina je u ontološkom smislu sredina, a u aksiološkom smislu – maksimum.**
(Sredina između krajnosti, ali što se vrednosti tiče to je ono najbolje, a ne nekakva osrednjost)
 - Primeri:
 - hrabrost je sredina između plašljivosti i smelosti (koja je nerazumna)
 - umerenost je sredina između neosetljivosti i razuzdanosti
 - darežljivost je sredina između škrtosti i rasipnosti
 - ponos je sredina između poniznosti i oholosti itd.

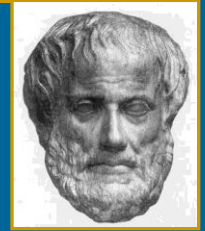
Etika

- **Vrlina upućuje na ispravan cilj, a razboritost na to da se prema njemu dela.**
- Razlikovanje:
 - **prirodnih vrlina** (i dete može da bude hrabro)
 - **moralnih vrlina** (za koje je neophodna razboritost)

Sokrat		Aristotel	
jednaka vrlini	RAZBORITOST	preduslov vrline	
rasudbena (isključivo saznajna)	VRLINA	razborita (i saznajna i delatna)	

Metafizika

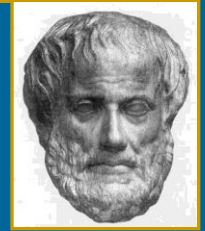
Poreklo reči “metafizika”

- Nije koristio naziv „metafizika“, nego „**prva filozofija**“ ili „**teologija**“
- Naziv „prva filozofija“ – najvažniji problemi, u ontološkom i logičkom smislu
- Naziv „metafizika“ – Andronik sa Rodosa, aleksandrijski bibliotekar koji je klasifikovao Aristotelove spise

Nauka o biću kao biću

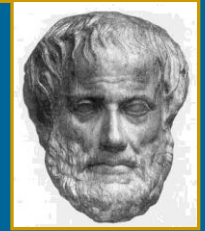
- Svojim filozofskim prethodnicima Aristotel je priznao da su postavili pitanje o bitku bića (zbog čega ih je i smatrao filozofima), ali im je zamerio što su ga izjednačili sa nazivom pojedinačnog elementa.
- **Bitak:**
 - nije nikakvo pojedinačno biće
 - on prethodi svim bićima kao njihova **izvorna priroda i bit**
- Ipak, bića nisu iscrpljena bitkom, jer bogatstvo svojih svojstava bića pokazuju tek u ontičkom stavu – „**Nema bića bez bitka, ali ni bitka bez bića.**“ – **ontološka diferencija**

Metafizika: Bog

- Najviše biće je ono biće na kojem, još bolje nego na prirodnom biću, **postaje vidljivo ono što je bitak bića u temelju.**
- To biće ne može se iskusiti putem čula, već jedino u mišljenju. Nepokretni, samostalni i večni bitak postoji da bi uvek postojalo vreme i kretanje. **Bog nužno postoji, kreće se u krugu, sav je u aktualnosti (delatnosti) i čista je misao.**
 - nužno postojanje (nikada i nigde nije otvoren nekoj mogućnosti ne-bitka)
 - kružno kretanje (prostorno kretanje, jer svako drugo kretanje dopušta i mogućnost drugačijeg bitka, a ovde je prvo i poslednje uvek isto)
 - aktualnost (kada bi bog sadržao neke neostvarene mogućnosti, odnosno kada bi kod njega bilo moguće uočiti ikakvu potencijalnost, on ne bi bio ostvaren, tj. savršen)
 - čista misao (bez tvari je da bi bio večan)

Metafizika: Biće kao biće

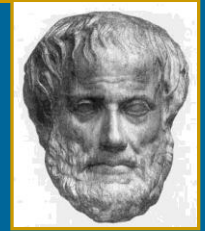

- Sva bića postoje na teleološki način: **svako biće teži za prisutnošću bitka**, jer ga to dovodi do ispunjenja njegove svrhe i bivstva.
- Prisutnost bitka se pokazuje kao nepokretni pokretač koji pokreće kao ono voljeno i u tom smislu sačinjava i prvi (formalni), a ne samo poslednji (finalni) uzrok.

(To se odnosi na celokupno iskustvo od bdenja, preko opažanja do mišljenja.)

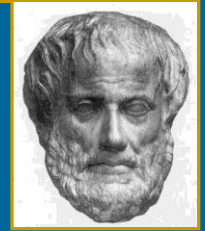
- Čovek: Bitak je prisutan u umu samo kada um misli samog sebe.
- Bog: Uvek misli samog sebe i samo to čini, budući da on i nije ništa drugo do mišljenje mišljenja.

Metafizika: bivstvovanje i mišljenje

- **Bit mišljenja se sastoji u tome da misleći mišljenje (autorefleksivnost) uviđamo prisutnost bitka.**
 - Mišljenje je isto što i ono mišljeno. Forma je jednaka sadržaju.
 - Postoje dva osnovna načina prisutnosti bitka, odnosno dva pristupa bitku:
 - **opažanje** (zajedno su prisutni forma (*eidos*) i materija (*hyle*))
 - **mišljenje** (prisutna je samo forma (*eidos*))
 - Bitak se određuje kao najviši sadržaj saznanja, kao ISTINA (prihvata se Parmenidov identitet mišljenja i bića).
 - Mišljenje ----- Biće (Bivstvujuće)
 - Mišljenje mišljenja ----- Biće kao biće
 - Bog ----- Bitak
- ↓
apstrahovanje

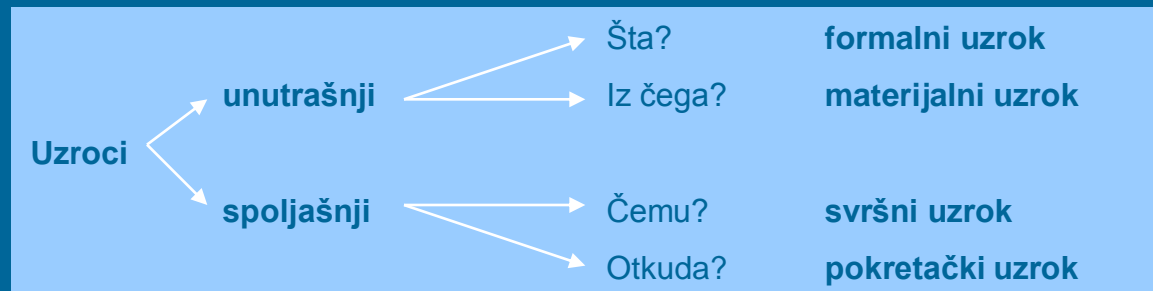
Metafizika: teorija uzroka

- Priznao je svojim filozofskim prethodnicima da su postavili pitanje o uzročnosti, ali im zamera što nijedan od njih nije otkrio sva četiri uzroka stvari.

- Prvi razlikuje:

- uzroke
- elemente
- počela

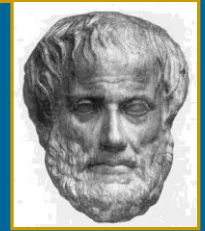

što će mu omogućiti sistematičan pregled i uspostavljanje ontološke razlike

- Četiri primarna uzroka su:

1. ono iz čega nešto nastaje – **tvarni (materijalni) uzrok**
2. ono što se nalazi u pojmovnoj odredbi – *šastvo* – oblik ili uzor – **formalni uzrok**
3. ono što pokreće – **pokretački (eficijentni) uzrok**
4. ono poradi čega – najviši uzrok (zbog kojeg sve ostalo) – **svršni (finalni) uzrok**

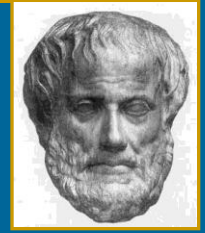
Metafizika

□ Primer: Uzroci kuće

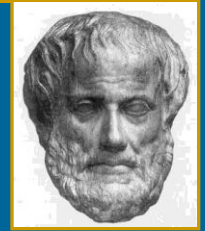
1. materijalni uzrok: građa (cigle, grede, cement, pesak)
 2. formalni uzrok: plan ili nacrt kuće (koji izrađuje projektant)
 3. pokretački uzrok: majstori
 4. finalni uzrok: stanovanje (kao svrha radi koje svi ostali uzroci i postoje)
- Sve se konkretno pojedinačno ustrojava na taj način što pokretački uzrok spaja u jedno
 - Svršni uzrok određuje svrhu u odnosu na šta se oni spajaju
 - U prirodi se to zbiva samo od sebe
 - U umecu ili proizvodnji to obavlja tvoritelj
 - Posao fizičara je da razlikuje i istražuje sva četiri uzroka (i u prirodi i u umecu) da bi mogao da objasni kretanje, odnosno promenu.

Logika

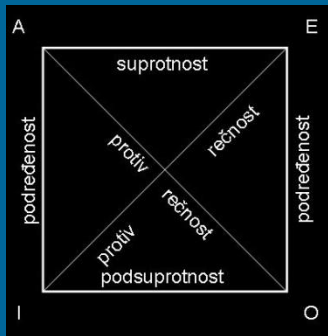

- Logička problematika izložena već u *Metafizici*, ali glavni deo tek u spisu *Organon* (oruđe)
- Ovaj spis smatrao je preduslovom znanja, pa se ne pominje u podeli znanja i nauka
- Izraz „logika“ je kasnijeg datuma i pripisuje se stoicima
- Značajni doprinosi Sokrata i Platona, stvaranju logike kao celovite nauke, koja obuhvata sve elementarne oblike mišljenja:
 - poimanje
 - suđenje
 - zaključivanje
- Uočavanje razlike između dva oblika mišljenja:
 - ono koje polazi od utvrđenih premisa: **pouzdana znanja** (*Analitike*)
 - ono koje, u složenim situacijama, polazi od nepotpunih premisa: **verovatna znanja** (*Topike*)
- Cilj spisa *Organon* je metodološki, jer on treba da osigura naučno saznanje, istraživanje i dokazivanje. (Zato ovaj spis i nije ubrojan u filozofske, već u propedeutičke spise)
- Aristotelova logika je povezana sa metafizikom putem kategorija, a, kao saznavno-teorijsko znanje čini osnovu drugih naučnih disciplina

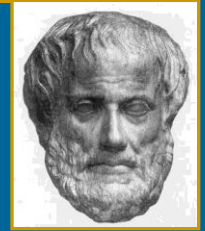
Logika

- Aristotel je autor i čuvenog **logičkog kvadrata** u kome je izložio četiri osnovne vrste odnosa među predikativnim sudovima:
 - **Suprotnost** (kontrarnost) – Sudovi ne mogu biti u isti mah istiniti. Zbog toga se iz istinitosti jednog može neposredno zaključivati neistinitost drugog. Međutim, ako je jedan sud lažan o drugom se ne može ništa reći.
 - **Protivrečnost** (kontradiktornost) – Razlika je i u kvalitetu i u kvantitetu. Ovi sudovi se međusobno tako isključuju da go istinitosti jednog možemo neposredno zaključiti lažnost drugog i obratno, iz neistinitosti jednog možemo zaključiti istinitost drugog.
 - **Poređenje** (subalternacija) je odnos između opštih i posebnih sudova istog kvaliteta. Iz istinitosti prvog uvek se može zaključiti istinitost drugog (što važi za sve, važi i za svaki pojedini slučaj).
 - **Podsuprotnost** (subkontrarnost) je odnos posebnih sudova u logičkom kvadratu (pozitivnog i negativnog). Tu se iz istinitosti jednog suda ne može ništa zaključiti o istinitosti njemu subkontrarnog, ali zato važi pravilo da lažnost jednog povlači sobom istinitost drugog.

Logika

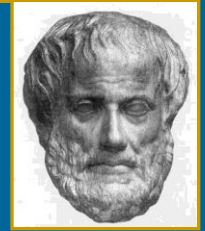

- Organon se sastoji od 6 zasebnih celina:

1. Kategorije:

- a) najviši pojmovni rodovi koje iskazujemo o stvarima (nisu ni istiniti ni lažni)
 - b) temeljne ontološke kategorije bića
 - Sve što na bilo koji način postoji prema svom načinu bivstvovanja potpada pod neku od kategorija
 - Ukupnost kategorijalnih određenja opisuje pojedinačnu stvar u potpunosti
1. **Bivstvo** je uvek identično sa sobom. Deli se na: prvo (pojedinačno, drugo (rod i vrsta) i apsolutno (bog). (Primer: prvo – taj i taj čovek; drugo – “Petar je čovek.”)
 2. **Kvantitet** je ono što je deljivo pri čemu je svaki deo određena stvar. (Primer: nečija visina ili težina)
 3. **Relacije** sadrže korelativne pojmove između kojih nema protivrečnosti kao ni mogućnosti gradacije. (Primer: nečije zanimanje)
 4. **Kvalitet** čine osobine koje određuju stvar kroz isticanje određenog trajnijeg stanja ili neke dispozicije. (Primer: talentovan i slabog zdravlja)
 5. **Mesto** (Primer: čitaonica biblioteke)
 6. **Vreme** (Primer: podne 20. marta 2008. godine)
 7. **Delovanje** (Primer: učenje)
 8. **Trpljenje** (Primer: buka)
 9. **Položaj** (Primer: sedeći)
 10. **Stanje** (Primer: zamoren)

Logika

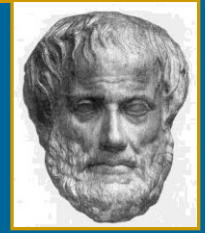
- Organon se sastoji od 6 zasebnih celina:

1. Kategorije:

- najviši pojmovni rodovi koje iskazujemo o stvarima (nisu ni istiniti ni lažni)
- temeljne ontološke kategorije bića
 - Sve što na bilo koji način postoji prema svom načinu bivstvovanja potpada pod neku od kategorija
 - Ukupnost kategorijalnih određenja opisuje pojedinačnu stvar u potpunosti

1. **Bivstvo** (supstancija) je uvek identično sa sobom
 - prvo (pojedinačno) : (“Taj i taj čovek”)
 - drugo (rod i vrsta) : (“Petar je čovek.”)
 - apsolutno (bog)
2. **Kvantitet** je ono što je deljivo, pri čemu je svaki deo određena stvar (nečija visina ili težina)
3. **Relacije** sadrže korelativne pojmove između kojih nema protivrečnosti kao ni mogućnosti gradacije (nečije zanimanje)
4. **Kvalitet** čine osobine koje određuju stvar kroz isticanje određenog trajnijeg stanja ili neke dispozicije (talentovan i slabog zdravlja)
5. **Mesto** (čitaonica biblioteke)
6. **Vreme** (podne 20. marta 2008. godine)
7. **Delovanje** (učenje)
8. **Trpljenje** (buka)
9. **Položaj** (sedeći)
10. **Stanje** (zamoren)

Logika

2. **O tumačenju:**

- a) učenje o sudovima (tačni ili netačni)
- b) učenje o stavovima (afirmativni ili negativni)

3. **Analitika I:** učenje o zaključcima (i silogistika)

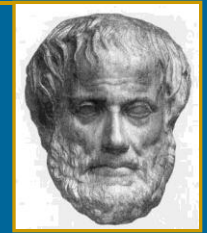
4. **Analitika II:** učenje o dokazivanju, definiciji, klasifikaciji i saznanju na osnovu principa

5. **Topika:**

- a) učenje o stanovištima sa kojih se neka stvar može posmatrati (za i protiv)
 - b) *Dijalektika:* nauka verovatnog zaključivanja i dokazivanja

6. **Sofistička pobijanja:** analiza i kritika lažnih dokaza, kojima se proizvodi protivrečnost u predstavi

Platon i Aristotel o dijalektici

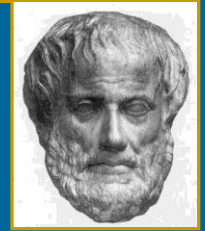
Platon

- Prvi upotrebio reč “dijalektika” za veštinu naučnog vođenja razgovora i raspravljanja
- Dva metoda postupka:
 - **saznanje opštih (neprotivrečnih) pojmova** – “saznanje naviše”: način uzdizanja i osveščivanja pojedinačne duše na putu saznanja (čula, matematičke stvari, ideje) vrhunskog Dobra)
 - **saznanje nižih, podređenih pojmova** (tehnički (vežbački) vid dijalektike, kojim se pretpostavka, provodeći se kroz parove suprotnosti, snabdeva onim određenjima koja joj pripadaju
- Dijalektikom se može:
 - sagledati jedno iznad mnoštva
 - dobiti dublje i opštije znanje koje proizilazi iz opštosti – ideje
- Opštosti su jedno i isto koje postoji i pokazuje se u mnogim pojavama neke ideje

Aristotel

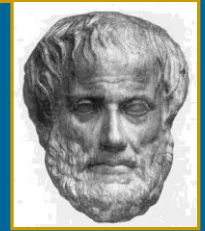
- Smatra da je **dedukcija** oblik naučnog saznanja, a ne indukcija (nizak položaj)
- Dijalektika **polazi od verovatnih mnjenja**, a ne od istinitih premisa (silogizam)
- Trostruka funkcija:
 - vežbanje
 - izmena misli
 - filozofske nauke
- Dijalektika se upotrebljava kao **sredstvo za ubeđivanje u dijalogu**, pri čemu se treba truditi da se iz sagovornikovih teza izvedu nužne protivrečnosti koje bi iz njih sledile, ne prezajući pri tom ni od prikriivenog ili otvorenog samoprotivrečenja u svrhu ubedljivosti

Filozofija prirode

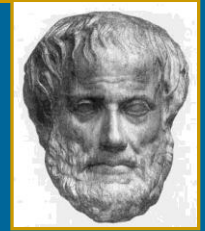
- Filozofijom prirode bavio se u spisima: *O nebu*, *O svetu*, *O postajanju i propadanju* i *Meteorologija*.
- Fizika, kao druga filozofija, proučava ono što je pokretno i promenljivo.
- **Sve prirodno ima svrhu u sebi samom, pa stoga poseduje i životnost, koja dovodi do izvesnih promena, koje treba da ostvare entelehiju, svoju dovršenu prirodu** (ono što je Platon nazvao *idejom*).
- Ono što je živo proizvodi samo sebe, a neživo nosi mogućnost (svrhu) koja se ostvaruje.
- **Kretanje** (promene) je osnovna ontološka osobina prirode: prelazak iz stanja mogućnosti u stvarnost.
- Kretanje se diferencira na:
 - nastanak ili propast (bivstvo)
 - preinaka (kvalitet)
 - umnoženje ili umanjenje (kvantitet)
 - premeštanje (mesto)
- **Prostor** (mesto) ima izvesnu veličinu, ali nije nikakav materijalni element. Aristotel mesto određuje kao prvu nepokretnu opasujuću granicu“.
- **Vreme** se uzajamno određuje sa kretanjem kao „ono brojivo kretanja između pre i posle“. Proticanje vremena uočava samo duša, i to tek onda kada vreme kao kontinuum prekine neki događaj.

Filozofija prirode

- U sferi života i prirodnog zbivanja prednost imaju čula nad razumom pa je fizika (mada spekulativna) zasnovana na opažanju a kako ono ne rezultuje brojem već kvalitetom, reč je o **kvalitativnoj fizici**
- Navodeći različita određenja prirode kod svojih prethodnika, Aristotel je omogućio njihovo poređenje:
 - ono što ima **sposobnost da raste**
 - ono iz čega **rastenje proističe** (seme ili koren)
 - ono što omogućava da rastenje bude **stapanje hrane** sa bićem (a ne samo kvantitativno dodavanje)
 - **praelement** – *stoiheion*
 - naročiti sklop – **organizam** (kad se rastavi biće prestaje da postoji)
 - **suština**

Logika

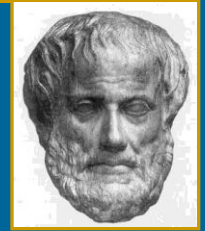
„Biće se upotrebljava mnogovrsno, ali uvek prema jednom i prema nekoj jednoj prirodi, a ne puko slučajno jednakoimeno; nego kako se svako zdravo odnosi na zdravije, time što ga čuva ili proizvodi ili ga označava ili ga je sposobno primiti... Jednako se tako i biće izriče doduše mnogovrsno, ali sve ipak prema jednom načelu.

To načelo je bivstvo.”

Metafizika, IV, 2, 1003 a-b

- Sve ono što o stvarima možemo da iskažemo mora pripadati nekoj od 10 kategorija
- Kategorije nisu samo **načini iskaza**, nego i **načini bivstvanja**
- Kategorije se o stvarima izriču jednoznačno
- Kategorije zanemaruju razlike između stvari na koje se odnose
- Voćka, lav i čovek su bivstva i u tome se podudaraju
- Ono u čemu se ne podudaraju – zanemaruje se – kategorije su apstraktne

Metafizika

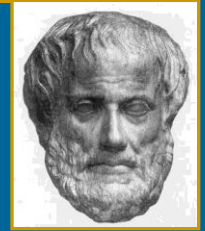

„I znanje i razumevanje koji su radi sebe samih najviše se nalaze u nauci o onome što je najsaznatljivije. Jer onaj koji izabira znanje radi njega samoga, izabraće najviše i najvišu nauku, a to je o onome što je najsaznatljivije; najsaznatljiviji su prva počela i uzroci, jer s pomoću njih i iz njih saznaju se ostale stvari, ali ne i one same s pomoću predmetâ; a od svih njih najpodobnija je da vlada nauka... koja zna radi čega treba činiti svaku stvar; a to je Dobro svake pojedinačnosti, i u celini ono Najbolje u celokupnoj prirodi.“

Metafizika, I, 2, 982a-982b

- znanje radi znanja pripada **najsaznatljivijoj** nauci
- prva počela i uzroci su najsaznatljiviji, jer iz njihovog razumevanja proističe **razumevanje svega ostalog**
- do prvih počela **ne može se doći čulnim saznanjem** (pojedinačnosti)
- prva počela su **vrhovno određenje svake pojedinačnosti**
- najviša nauka proučava **najviše** (“najbolje”) **principe**: najviše je ono što je najopštije
- prva počela važe ne samo kao **konstitutivni**, već i kao **regulativni principi**: jedinstvo istinitog i dobrog (Platon)

Etika

„Etička vrlina je odabiračka naklonost volje koja se drži sredine podesne za sopstvenu prirodu, a koja je određena razmišljanjem razumnog čoveka.“

- **odabiračka naklonost volje**
(slobodan individualna izbor i prihvatanje odgovornosti)
- **koja se drži sredine podesne za sopstvenu prirodu**
(mera određuje vrlinu u odnosu na porok)
- **a koja je određena razmišljanjem razumnog čoveka**
(univerzalnim kriterijumom)
- Vrlina je u **ontološkom smislu sredina**, a u **aksiološkom smislu – maksimum**

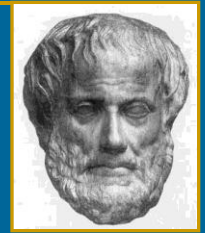
- Primeri definisanja vrlina kao sredine:
 - **hrabrost** između plašljivosti i smelosti
 - **umerenost** između neosetljivosti i razuzdanosti
 - **darežljivost** između škrtosti i rasipnosti
 - **ponos** između poniznosti i oholosti itd.

- **Vrlina upućuje na ispravan cilj, a razboritost na to da se prema njemu dela.**
- Aristotel razlikuje:
 - **prirodne vrline** (i dete može da bude hrabro)
 - **moralne vrline** (neophodna razboritost)
- Razboritost:
 - nije jednaka vrlini (kao kod Sokrata)
 - je njen preduslov

Kod Sokrata vrlina je rasudbena (saznajna)

Kod Aristotela razborita (i sazajna i delajuća)

Metafizika

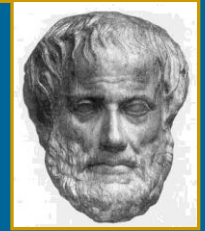

„Prva nauka koja posmatra biće kao biće i ono što mu pripada po sebi. Ta nauka nije ista ni s jednom od pojedinačnih nauka, jer nijedna od drugih nauka ne bavi se biće uopšte i bićem kao takvim, nego one za sebe odsecaju neki deo bića i posmatraju njegova svojstva, kao matematičke nauke.“

Metafizika, III, 1, 1003a

- U svom svakodnevnom iskustvu srećemo se sa najrazličitijim stvarima: određene fenomenalne složenosti (pojave) mi posmatramo kao stvari i tako ih označavamo (drveće, kuće, automobili).
 - takve stvari su složene tvorevine, tj. sastoje se od **delova**, a mi te delove shvatamo i označavamo kao stvari (drvo se sastoji od korena, stabla, lišća), a i delove tih delova shvatamo kao stvari
 - mnoštva takvih stvari shvatamo kao **jedinstva** i ta jedinstva opet označavamo kao stvari (mnogo drveća čini šumu, mnogo kuća grad itd.)
- Otkrivamo dalekosežnu relativnost svoga svakodnevnog govora
- Označavajući upravljač, automobil i kolonu kao stvari (bića), obično nemamo problema
- Međutim, ontološka kritika pokazuje da te relativnosti, u stvari, uopšte ne može da bude. Reč je pre o nekoj relativnosti privida, pa pri njoj ne možemo da ostanemo, nego moramo da pitamo šta je **pravo biće**, koje je u temelju relativnosti pojava

Metafizika

- Jesmo li na jednak način bića: delovi moga tela, ja sâm i država čiji sam ja građanin?
- Zamislive su tri mogućnosti:
 - **Delovi moga tela** (ili njihovi delovi) su prava bića. Ja sâm sam agregat tih delova. Država je zapravo agregat agregata.
 - **Država** je ono istinski bivstvujuće. Ja sam puki momenat države, a delovi mojeg tela su delovi tog momenta.
 - **Ja** sam ono istinski bivstvujuće. Delovi mog tela su ono što jesu samo u njegovom organskom jedinstvu. Država je odnosna jedinica meni jednakih.
- Ove mogućnosti čine razgovetnima posledice koje mogu da slede ukoliko se pozovemo na relativnost: otuda proističe životna opasnost.